

РОЗДІЛ 2

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА

УДК 502.5:911.3:114(477)

ДО ПРОБЛЕМИ ЕКОГЕОСОФІЧНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Ю. О. Кисельов

kyseljov@ukr.net

*кафедра геодезії, картографії і кадастру Уманського національного університету
садівництва, м. Умань, Україна*

Запропонована нами в попередніх працях [3; 4], схема геософічної диференціації (регіоналізації) території України відображає характер взаємодії етносу з природним ландшафтом, який фактично існував до ХХ ст. Відповідно до поглядів Г.І. Денисика [2], внаслідок господарської діяльності людини, особливо промислового природокористування, ландшафт перетворюється з природного на антропогенний. Тому і в геософічних дослідженнях варто враховувати антропогенні зміни середовища, що не могли не позначитися на ландшафтно-етнічній взаємодії.

У контексті одвічно властивих для українців і народів, що століттями їх оточували, рис «буття-в-ландшафті», ми виділяли чотири країноsvіти – поліський, західноукраїнський, центрально-східний і причорноморсько-кримський, які, до деякої міри, збігаються з природними зонами – відповідно мішаних лісів, широколистих лісів, лісостепу та степу. Крім того, в межах кожного країноsvіту нами було виокремлено краєsvіти [4]. Виділення останніх також частково відповідає ландшафтній диференціації України, вираженій у схемі її фізико-географічного районування.

Ми зауважували раніше, що в результаті достатньо суттєвого антропогенного перетворення ландшафту відповідний фрагмент земної поверхні вилучається з людського простору (в геософічному розумінні). В Україні такою територією (крім Чорнобильської зони відчуження, яка варта бути предметом окремого дослідження) є Донбас [5].

Для приведення окресленої вище схеми геософічної диференціації у відповідність до реалій сьогодення необхідним є акцентування на значенні антропогенного чинника, екстремальним варіантом впливу якого є «випадіння» території з людського простору, і розроблення з урахуванням ролі людини в ландшафті схеми екогеософічної регіоналізації України.

На нашу думку, індикатором фактичного вилучення фрагменту земної поверхні з людського простору є географія російсько-української війни, що розпочалася в 2014 р. й триває досі. Вартим уваги є факт, що тимчасово окупованими Росією дотепер лишаються території, на яких історично розвивалися найменш технологічні й найменш екологічні галузі промисловості

(вугільна та чорна металургія), функціонування яких призвело до докорінного перетворення ландшафтів. У таких умовах населення втрачало етнічне обличчя (адже ландшафт, відповідно до поглядів Л.М. Гумільова [1], з яким погоджуємося й ми, є середовищем формування й життя етносу, його «вмістилищем») та виявилось піддатливим до зовнішніх впливів, як це довела «Русская весна» 2014 р. Натомість, території, що, хоч і були на нетривалий час захоплені агресором (райони навколо Слов'янська, Краматорська, Сіверськодонецька тощо), але визволені українськими військами й, відповідно до Мінських домовленостей, лишилися контрольованими Україною, характеризуються поширенням більш технологічних виробництв (машинобудування, хімічна промисловість).

На нашу думку, анексія Росією Криму нічого не змінила в геософічній сутності Кримського півострова, який і за часів контролю України над ним, і за сучасної кремлівської окупації однаково характеризується тюркським (а саме – кримськотатарським) духовним наповненням людського простору. Ми переконані, що жодні воєнно-політичні події не здатні заперечити значення кримських татар як корінного етносу на півострові та спинити їхній демографічний поступ на тлі звуженого відтворення населення в етнічних українців (переважно зросійщених) і росіян.

Донбас є прикладом вилучення регіону з людського простору на макрорівні (фактично цілого економічного району). З огляду на відзначені вище особливості структури регіональної економіки та екологічної ситуації, вилученою з геософічного контексту ми вважаємо тимчасово окуповану російсько-терористичними формуваннями територію ОРДЛО.

На мікрорівні простежується «випадіння» з людського простору територій окремих населених пунктів, що утворилися навколо деяких підприємств переважно добувної промисловості, до роботи на яких централізовано залучалися представники різних етнічних спільнот, і діяльність яких ставала чинником суттєвої антропогенізації ландшафтів. Яскравим прикладом є місто Ватутіне Черкаської області, що сформувалося навколо буровугільних шахт (нині недіючих), оточене з усіх боків суцільним українським етнічним середовищем.

Таким чином, схема екогеософічної регіоналізації України на загальнодержавному рівні відрізнятиметься від раніше розробленої схеми «традиційної» геософічної регіоналізації вилученням із західнополіського краєсвіту зони відчуження навколо Чорнобильської АЕС, а з центрально-східного країносвіту – донецького краєсвіту, який ми у зв'язку з докорінним антропогенним перетворенням ландшафтів відносимо до «етноландшафтних дір».

Список використаних джерел: 1. Гумилёв Л. Н. *Этногенез и биосфера Земли*. Москва, 2006. 558 с.; 2. Денисик Г. І. *Антропогенна географія і антропогенне ландшафтознавство. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. Вінниця, 2001. Вип. I. С. 5–14.*; 3. Кисельов Ю. О. *Основи геософії: проблеми теорії та методології.* – Луганськ: ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. 208 с.; 4. Кисельов Ю. О. *Суспільно-географічні основи теоретичних та прикладних*

геософічних досліджень в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 38 с.; 5. Кисельов Ю. О. Екогеософія як міждисциплінарна галузь науки. *The development of nature sciences: problems and solutions: Conference Proceedings, April 27-28, 2018. Brno: Baltija Publishing, 2018. P. 204–208.*

УДК 908

БЕРЕЗИНСКИЙ БИОСФЕРНЫЙ ЗАПОВЕДНИК КАК ЗНАЧИМЫЙ ОБЪЕКТ РЕКРЕАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Р. А. Лизакова

Roza.gomel@yandex.by

*кафедра менеджмента и маркетинга, Барановичский государственный университет,
г. Барановичи, Беларусь*

Беларусь вошла в состав ЮНЕСКО в 1954 году. Первые биосферные заповедники в мире были организованы в 1976 году. Березинский биосферный заповедник внесён во Всемирную сеть биосферных резерватов Программы ЮНЕСКО «Человек и биосфера» в 1979 г. [1]. В 1983 г. при поддержке ЮНЕСКО в г. Минске, что очень значимо для Беларуси, был организован Первый международный конгресс по биосферным заповедникам, на котором были определены задачи по развитию Всемирной сети биосферных резерватов. Основная цель биосферных резерватов заключалась в сохранении репрезентативных природных экосистем и в осуществлении программ экологического мониторинга, чтобы своевременно засечь нежелательные последствия тех или иных глобальных изменений [2]. Березинский биосферный заповедник – это эталон нетронутой природы. Особенность заповедника – соседство сразу 4 типов экосистем: густых лесов, рек, лугов и топких трясин. При этом болота покрывают около 60% территории резервата, являясь частью бесценного природного богатства Беларуси, благодаря которому страну называют «лёгкими Европы». И это не просто образ: более 2,5 млн га болот Беларуси (11,5% от территории страны) играют исключительную роль в поддержании устойчивого состояния биосферы и формировании микроклимата региона [3]. Официально заповедник был создан еще в 1925 г. На его территории была запрещена охота, лов рыбы, выруб леса, начали проводиться серьезные научные исследования. Если говорить о рекреационной значимости Березинского заповедника, то его значение сложно переоценить. Это восстановление здоровья не только одного взятого человека или группы людей. Это восстановление и поддержание здоровья природного окружения. В заповеднике охраняются лесные и болотные ландшафты, а также отдельные представители флоры и фауны (30 видов растений и 10 видов животных заповедника занесены в Красную книгу Республики Беларусь). Леса занимают 83% всей территории заповедника. Наиболее распространенный вид – сосна (45%), затем следует береза (24%), черная ольха (17%), ель (11%). Болота занимают 10,3% от всей площади заповедника, причем, представлены все их